

PAUL L. GAVRILYUK

CATEHEZĂ ȘI CATEHUMENAT ÎN PRIMELE VEACURI ALE BISERICII

Traducere din limba franceză

PAULA ILAȘ ȘI DANIELA BAHRIM

Carte tipărită cu binecuvântarea

Înaltpreasfințitului

TEOFAN

Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

DOXOLOGIA

Iași, 2018

CUPRINS

Mulțumiri	9
Abrevieri	11
Prefață	13
I. Începuturile Bisericii neotestamentare	19
Cateheza ca întâlnire cu Iisus	20
Prozelitismul în iudaism și misiunea apostolică printre păgâni	25
Catehumenat și Botez	28
Etaple catehumenatului	31
Conținutul catehezei apostolice	36
Tradițiile locale ale catehezei	45
Primii cateheți	50
II. Convertire și catehumenat în secolul al II-lea	57
Moștenirea iudaică și transformarea ei în viața Bisericii	57
Școala creștină și cultura păgână	62
Autoritatea învățătorilor și diversitatea școlilor creștine	68
Inițierea la Școala lui Iustin din Roma	72
Cateheza ca istorie a mântuirii	75
Cateheza celor două căi	81
III. Catehumenatul în Tradiția apostolică și documentele aferente	85
Tradiția apostolică: Un ordo eclesial de origine incertă	86
Întâlnirea prealabilă	88

Treapta de jos a catehumenatului	95
Treapta de sus a catehumenatului și botezul	97
Decorul arhitectural al catehumenatului în secolul al III-lea ...	103
IV. Școala catehetică din Alexandria (sfârșitul secolului al II-lea – mijlocul secolului al III-lea)	107
Pleiada din Alexandria: Panten, Clement, Origen și ceilalți ...	110
Credința, educația păgână și filosofia elenistică	121
Conținutul catehezei lui Origen	129
Catehumenat și practică de pocăință	137
Cunoaștere exoterică și ezoterică	142
V. Catehumenatul la Ierusalim în secolul al IV-lea	149
Schimbările în relațiile dintre Biserică și Stat	150
Înflorirea unei geografii sfinte în timpul împăratului Constantin	151
Încreștinarea bazilicilor și locul catehumenilor în biserică	155
Catehumenatul și celelalte mijloace de convertire	160
Două viziuni ale educației elenistice: tertulianismul și origenismul	165
Două etape ale catehumenatului	169
Practica amânării Botezului	173
Primirea în categoria „celor pentru luminare” (<i>illuminandi</i>)	175
Exorcismele	180
Disciplina arcană	184
Cateheza dogmatică a Sfântului Chiril al Ierusalimului	191
Cateheza mistagogică	196
VI. Catehumenatul în Antiohia de la sfârșitul secolului al IV-lea până la mijlocul secolului al V-lea	203
Influența origenismului asupra școlilor teologice din Alexandria și Antiohia	204

Doi dascăli: Ioan Gură de Aur și Teodor de Mopsuestia	208
Etapă îndepărtată a catehumenatului și Botezul amânat	211
Conversația cu „cei pentru luminare” (<i>illuminandi</i>)	213
Exorcismele	215
Cateheza morală a Sfântului Ioan Gură de Aur și practica ascetică	216
Cateheza dogmatică a lui Teodor de Mopsuestia ca explicare a <i>Simbolului de credință</i>	219
Istoria mântuirii în cateheza din cartea a VII-a a <i>Constituțiilor apostolice</i>	222
O cateheză pentru cateheții Sfântului Grigorie de Nyssa	228
Botezul și ritualurile care-l însoțesc	233
Cateheza mistagogică	240
Participarea catehumenilor și a penitenților la Sfânta Liturghie	245
VII. Catehumenatul la Milan și în Africa de Nord de la sfârșitul secolului al IV-lea până la mijlocul secolului al V-lea	253
Călătoria spirituală a Fericitului Augustin	258
Pre-catehumenatul	266
Rânduiala facerii catehumenului	272
Catehizarea „auditorilor”	275
Nevoințe ascetice și cateheză morală	280
„Transmiterea” și „restituirea” Simbolului de credință	284
„Transmiterea” și „restituirea” rugăciunii „Tatăl nostru” și a psalmilor	294
Cateheza mistagogică a Sfântului Ambrozie din Săptămâna Luminată	297
VIII. Declinul catehumenatului în Evul Mediu timpuriu	307
Cauzele declinului catehumenatului prebaptismal	308

Urmele prescurtării și dispariției catehumenatului prebaptismal	317
Urmele unei tradiții continue a catehumenatului prebaptismal	323
Postfață	333
Bibliografie	339
Indici	371

I

Începuturile Bisericii neotestamentare

Cuvântul <cateheză> provine din cuvântul grecesc *katècheô*, a cărui semnificație inițială în limba greacă înainte de Noul Testament era „a răsună”, sau mai exact „a face să răsună în urechi”. Vechii poeți greci „catehizau” publicul, declamându-și versurile într-un teatru¹. Un alt sens al lui *katècheô*, mai rar întâlnit în Antichitate, era „instruire prin viu grai” sau mai bine spus „a arăta calea dreaptă”², sens care mai târziu a prevalat în practica creștină.

În vremurile apostolice, cateheza semnifica de cele mai multe ori o învățătură transmisă prin viu grai referitoare la bazele vieții și credinței creștine. Această definiție generală a catehezei va fi utilizată ca preliminară în acest prim capitol. În capitolele următoare, cateheza va fi analizată în sensul mai restrâns de pregătire teoretică și practică pentru primirea Botezului. După Isidor de Sevilla († 636), „numim catehumen pe cel care învață bazele credinței, dar care încă nu este botezat”³. Tocmai în acest din urmă sens vom continua să întrebuițăm cuvintele „cateheză” și „catehumen”.

Cateheza ca dar al Sfântului Duh s-a născut din nevoia profundă de a deosebi credința creștină de celelalte credințe. În relațiile de rugăciune ale creștinilor în jurul unei mese comune și în pregătirea noilor membrii ai comunității s-a format o memorie

¹ Marius Victorinus, *Commentarius in Epistulam Pauli ad Galatas* 2, 6. Vezi H.W. Beyer, art. <katècheô>, *Theological Dictionary of the New Testament*, t. III, p. 638.

² Cuvântul este folosit pentru prima dată în acest sens de Filon din Alexandria, *Legatio ad Gaium* 198.

³ Isidor, *Etymologiarum* 7, 14, 16-18.

orală referitoare la Hristos care a precedat scrierea Evangheliilor. Putem citi la începutul Evangheliei după Sfântul Luca: „Tot astfel și eu, după ce pe toate le-am urmărit de la început cu de-amănuntul, m-am gândit că e bine să ți le scriu pe rând, preaputernice Teofile, pentru ca tu să cunoști temeinicia învățăturilor pe care le-ai primit (*periôn katêchêtès*)⁴”. Autorul se referă în Evanghelia sa la transpunerea în scris a tradiției pe care Teofil a primit-o prin viu grai.

Astfel, practicarea catehezei pe de o parte a precedat Evangheliile, iar pe de altă parte, mai târziu, s-a folosit de acestea ca fundamente ale învățaturii apostolilor. Diferența principală dintre noi, cei ce trăim în secolul XXI, și apostoli, care l-au cunoscut pe Hristos în trup, constă în faptul că pentru noi Evanghelia este în primul rând o carte, pe când pentru ei Evanghelia era cuvântul viu al propovăduirii, al Bunei Vestiri, care se transmitea din gură în gură. Pentru noi, evangheliștii sunt în primul rând autorii scrierilor, în timp ce pentru primii creștini ei erau „vestitorii Bunei Vestiri”, adică propovăduitorii și misionarii care conlucrau cu apostolii⁵.

Cateheza ca întâlnire cu Iisus

Primul catehet din istoria creștinismului a fost Iisus Hristos Însuși. Nu este surprinzător așadar faptul că în Evanghelii Iisus este numit de cele mai multe ori Învățător. Observăm că numele de Învățător de Lege⁶ (în evreiește: *rabbi*) presupunea o autoritate importantă printre iudei și un respect special printre ucenici⁷. Aflăm din Evanghelia după Matei despre cărturari că le plăceau

⁴ Lc. 1, 3-4.

⁵ Vezi Fapte 21, 8; Ef. 4, 11; II Tim. 4, 5.

⁶ Sensul general, larg al cuvântului evreiesc „Torah” este acela de învățătură orală care se transmite de la învățător la elev sau din tată în fiu (Pilde 1, 1-8; 4, 1-4). Conținutul acestei învățături constă în poruncile de înțelepciune practică, inclusiv relația omului cu Dumnezeu. Torah scrisă sau Torah în sens strict se referă la Pentateuhul lui Moise, cu accent asupra părții care se referă la regulile de viață. Autorii Noului Testament au tradus perfect Torah în sensul strict prin Lege.

⁷ Vezi fraza atribuită lui Gamaliel cel Bătrân, maestrul Apostolului Pavel: „Găsește-ți un învățător și vei evita îndoilele” (*Mishnah*, Avoth, 1, 16).

locurile cele dintâi la mese și în sinagogi. Mai mult, le plăcea să li se spună *rabbi*, titlu care le aducea respect și supunere (Matei 23, 7).

Evangelistul Matei nu vede în Iisus doar un învățător printre alții, ci pe unicul Învățător. Condamnând vanitatea cărturarilor și a fariseilor, Iisus le cere ucenicilor să nu caute să li se spună *rabbi*, ci să păstreze acest titlu numai pentru Hristos (Matei 23, 8.10). Observăm cu interes că Noul Testament evită să-i numească pe primii învățători creștini *rabbi*, folosind un cuvânt mai neutru și mai obișnuit pentru un auditoriu de limbă greacă: *didaskalos*⁸.

Primii adepți ai lui Hristos se numeau simpli ucenici. Denumirea de „creștini”, ce înseamnă „adepți ai lui Mesia” a fost folosită pentru prima dată în Antiohia (Fapte 11, 26). Pentru iudeii și păgânii care știau despre creștinism doar din auzite, creștinii din primul veac erau membri ai unei secte, agitatori periculoși în sânul iudaismului⁹.

Diferența de principiu între iudaism și această nouă mișcare era aceea de recunoaștere a lui Iisus ca Mesia, unsul lui Dumnezeu. Creștinii se considerau noul popor ales de Dumnezeu, pentru care profețiile mesianice din iudaism s-au împlinit. Pentru ei, venirea lui Hristos însemna apropierea Împărăției. Voința lui Dumnezeu s-a împlinit deplin în Hristos – iar creștinii erau obligați să împărtășească această veste bună lumii întregi. În raport cu întrebarea fundamentală: „Cine este Hristosul?”, toate celelalte dezacorduri între această nouă mișcare și iudaism erau secundare.

A-l recunoaște pe Iisus ca Mesia presupunea o reorganizare profundă a vieții religioase în jurul apariției Sale mântuitoare pe pământ și a învățăturii Sale. Esența învățăturii lui Iisus era propovăduirea apropierii Împărăției lui Dumnezeu. Dumnezeu le dorește

⁸ Doar într-un singur caz Hristos se numește pe sine *katêgitis* (Mt. 23, 10), cuvânt sinonim cu *didaskalos*.

⁹ Vezi cuvântarea retorului Tertul, în care îl numește pe apostolul Pavel „căpetenia sectei nazareninilor” atunci când vorbește cu Felix, prefectul Palestinei (Fapte 24, 5). Pavel însuși spune că iudeii consideră învățătura creștină drept o erezie (*hairesis*, Fapte 24, 14). Suetonius, *Vita Divii Claudii* 5, 25, îi identifică pe creștinii prinși în Roma cu iudeii. Epictet, *Disertationes ab Arriano digestae* 2, 9, 19; 4, 7, 6, uneori îi confundă pe creștini cu iudeii, alteori îi numește galileeni. Tacitus, *Anale*, 15, 44, a cărui mărturie este mai plină de substanță, arată că numele de „creștini” a fost atribuit celor care îl urmează pe Hristos: „*Vulgus Christianos appellabat*”. Vezi Teofil, *Autolycum* 1, 11.

oamenilor ceea ce Iisus le binevestea, așadar ca ei să caute în lumea aceasta mai întâi Împărăția lui Dumnezeu. În parabolele rostite de Iisus, Împărăția îndepărtată, misterioasă și inaccesibilă, devenea apropiată și dezirabilă.

Toată viața pământească a lui Iisus, de la naștere până la Înviere, nu a fost altceva decât o unică și mare propovăduire a Împărăției. Originalitatea învățăturii Sale consta în faptul că Hristos Însuși reprezenta întruparea învățăturii Sale. El nu învăța numai prin cuvânt, ci și prin faptele și exemplul său. De aceea, la întrebarea lui Ioan Botezătorul: „Tu ești Cel ce va să vină sau să așteptăm pe altul?”, Iisus a răspuns, arătând tămăduirile care s-au făcut prin voia Sa: „Orbii își capătă vederea și șchiopii umblă, leproșii se curățesc și surzii aud, morții înviază și săracilor li se binevestește” (Matei 11, 5; Luca 7, 22).

Hristos se deosebea de ceilalți învățători ai lui Israel prin faptul că El învăța „cu putere”, cu alte cuvinte ca Cel căruia Dumnezeu i-a încredințat direct puterea. Iudaismul atribuia o importanță enormă succesiunii în transmiterea învățăturii, de aceea nu accepta învățătorii autodidacți. Învățătura consta în interpretarea Legii, precum și în studiul cărților profeților clarificate de tradiția orală existentă. Iisus interpreta Scripturile în sinagogi, fără să fi primit vreodată o formare prealabilă din partea vreunuia dintre cărturarii competenți, spre uimirea auditorilor (Ioan 7, 15). Parabolele lui Iisus erau de cele mai multe ori originale și nu aveau o corespondență directă în sursele care ne-au parvenit și pe care le putem data cu certitudine în secolul I al erei noastre. Spre deosebire de Iisus, saducheii trebuiau să-și susțină fiecare opinie raportându-se la autoritatea Legii scrise, în timp ce fariseii se bazau tot pe tradiția orală.

Nimeni, nici chiar dintre cărturarii cei mai respectați ai lui Israel, nu ar fi putut opune opinia sa cu poruncile lui Moise atât de radical precum a făcut-o Iisus în predica de pe munte: „Ați auzit că s-a zis celor de demult: «Să nu ucizi», «Să nu săvârșești adulter», «Să nu juri strâmb» (Matei 5, 21.27.33) și „Eu însă vă spun vouă...” (Matei 5, 22.28.32.34). Poruncile Legii reprezentau pentru fiecare evreu poruncile lui Dumnezeu Însuși. Nici măcar profeții nu îndrăzniseră vreodată să opună învățăturile lor cuvintelor din Lege. De altfel,

Iisus Însuși a atenționat că El a venit nu pentru a strica Legea, ci pentru a o plini printr-un nou conținut. Iisus a adus o nouă viziune profetică Legii, nu criticând-o pe aceasta, ci criticând interpretarea fariseilor și saducheilor. De exemplu, Iisus acuză pe farisei de neglijarea poruncii respectului datorat părinților, în timp ce ei împlinesc cu scrupulozitate ritualul spălării de dinaintea mesei, ritual care reprezintă o parte „din tradiția bătrânilor” (*paradosis presbyterôn*), adică a tradiției orale și nu scrise a Legii și care prin urmare nu are aceeași valoare precum Legea însăși.

Predicile lui Hristos provocau o mare diversitate de reacții printre auditori, de la respingerea totală din partea membrilor Sinedriului, până la acceptarea totală în cazul apostolilor. Pentru aceștia, învățătura lui Iisus nu era doar una dintre posibilele interpretări ale Legii, ci unicul drum care duce spre mântuire, Simon Petru răspunzându-I lui Iisus în privința aceasta: „Doamne, la cine ne vom duce? Tu ai cuvintele vieții celei veșnice” (Ioan 6, 68).

Ceea ce prezintă cea mai mare importanță în cazul lui Iisus, este să vedem felul în care era ascultat cuvântul Său referitor la Împărăție, cum era semănat în sufletul fiecărui om în parte¹⁰. O convorbire de la suflet la suflet, îndreptată către inima ucenicului constituia partea cea mai importantă a catehezei Sale. Să ne amintim ce importanță acordă Iisus faptului că: „Maria, așezându-se la picioarele Domnului, asculta cuvântul Lui” în casa Martei (Luca 10, 39-42). Trebuie să fi avut loc o schimbare extrem de importantă în sufletul fariseului Nicodim, membru al Sinedriului, venit în secret în taina nopții (Ioan 3, 1-21). Nu întâmplător Nicodim va cere mai târziu fariseilor o atitudine justă față de Iisus și va veni să-L înfășoare în giulgiu pe Învățătorul (Ioan 7, 50; 19, 39). Orice întâlnire personală, chiar foarte scurtă, cu Hristos, o frază oarecare spusă de El sau chiar privirea Sa puteau aprinde flacăra credinței.

Cateheza era pentru Hristos în primul rând o întâlnire foarte intimă, un dialog în cursul căruia Învățătorul răspundea nedumeririlor ucenicilor și abia apoi un monolog al predicatorului.

Învățătura lui Iisus era în primul rând un răspuns la întrebările ucenicilor: „Ce să facem?” și „Cum să trăim acum?”. Ioan Botezătorul înțelesese deja că o chemare generală la pocăință pentru

¹⁰ Mc. 4, 3-20 și corespondențele.

a nu mai stârni mânia lui Dumnezeu risca să rămână literă moartă atâta timp cât nu era însoțită de răspunsul la întrebarea: „Și noi, ce să facem?” (Luca 3, 10.12.14), altfel spus: ce roade de pocăință așteaptă Dumnezeu de la mine personal? Ioan găsea un răspuns pentru fiecare: spre exemplu, pe vameși îi sfătuia să nu-i mai jefuiască pe oameni, pe soldați să nu asuprească pe nimeni (Luca 3, 11.13-14).

Unii precum fariseii căutau mai mult să evite întrebarea: „Ce să facem?”, decât să caute un răspuns. Ei aveau intenția să se lase botezați de către Ioan pentru orice eventualitate – și pentru toate scopurile – presupunând că păcatul putea fi spălat fizic, prin afundare în apă, pentru a evita judecata lui Dumnezeu (Matei 3, 7-9; Luca 3, 7-9). Ioan îi avertiza pe acei oameni că iertarea lui Dumnezeu nu se poate dobândi prin simpla afundare a trupurilor în apă, ci numai prin dorința sinceră de a-și schimba viața. Juxtapunerea cuvintelor „propovăduind botezul pocăinței”, având ca scop iertarea păcatelor¹¹, arată deja legătura indisolubilă, în Noul Testament, dintre Botez, propovăduire și pocăință.

Se pot deosebi în învățăturile lui Hristos poruncile care erau adresate tuturor și sfaturile pe care le dădea personal celor care I le cereau. Așa cum, de exemplu, pe tânărul care îl întreabă: „Bunule Învățător, ce bine să fac ca să am viața veșnică?”¹², Iisus îl sfătuiește să împlinească mai întâi poruncile lui Moise care sunt adresate tuturor și formează temelia viețuirii în Dumnezeu. Tânărul îi răspunde că le-a păzit din tinerețile lui. Auzind acestea, Iisus „a privit la el cu dragoste”, notează Marcu, cu alte cuvinte El a simțit că sufletul tânărului care era deja pregătit să depășească și ultimul obstacol în calea spre Dumnezeu: bogăția.

Alte două răspunsuri ale lui Iisus la întrebarea: „Ce să fac?” cuprind toată chintesența învățăturii Sale. Astfel, după Evanghelistul Ioan, la întrebarea: „Ce să facem ca să săvârșim lucrările lui Dumnezeu?”, Iisus le răspunde că este necesar să creadă în Acela pe care L-a trimis Dumnezeu (Ioan 6, 28). Tocmai credința este lucrarea principală a unui creștin și izvorul bunei-viețuiri. În cel de-al doilea citat, un dregător îi pune lui Iisus o întrebare directă: „Ce să

¹¹ Cf. Mc. 1, 4; Lc. 3, 3; vezi Fapte 10, 27; 13, 24.

¹² Cf. Mc. 10, 17; vezi Mt. 19, 16; Lc. 18, 18.

fac ca să moștenesc viața de veci?”. În răspunsul său, Iisus îl îndeamnă să ia aminte la dubla poruncă a iubirii față de Dumnezeu și față de aproapele pentru că aceasta reprezintă fundamentul Legii (Luca 18, 27).

În afară de învățăturile despre credință și iubire, învățătura lui Hristos era împlinirea speranțelor tuturor celor care erau, asemenea lui Iosif din Arimateea: „Și el era ucenic al lui Iisus” (Matei 27, 57) și „aștepta și el Împărăția lui Dumnezeu” (Marcu 15, 43). Primindu-l pe Mesia, primeau și Vestea Sa cea Bună, care spunea că Împărăția este aproape și că se văd de pe acum semnele ei.

Pentru Iisus orice loc sau moment erau potrivite pentru vestirea Împărăției. Astfel Îl găsim pe vârful de munte, vorbind unei mulțimi de oameni (Matei 5-7). În altă parte citim că El este nevoit să urce într-o barcă și să predice de pe mare în fața unei mulțimi încă și mai mari adunată pentru a-l asculta. Îl întâlnim și în situații specifice rabinilor: interpretând Scripturile în sinagogi și în templul din Ierusalim. Iisus călătorea adeseori și, prin urmare, discipolii Săi îi urmau exemplul.

Prozelitismul în iudaism și misiunea apostolică printre păgâni

La începutul erei noastre, iudeii erau împrăștiați pe întreg teritoriul Imperiului Roman. Trăind printre străini, ei încercau de la caz la caz să îi convertească la religia lor¹³. Evanghelistul Matei amintește că fariseii și cărturarii „înconjoară marea și uscatul” ca să facă un ucenic, care va deveni, în cele din urmă, precum unul dintre ei (Matei 23, 15). Numeroșii iudei elenizați, care trăiau în diaspora, nu aveau nevoie să înconjoare marea pentru a converti pe păgâni la Dumnezeul unic al lui Israel. Unii, desigur, încercau și vorbeau mereu pentru a transmite păgânilor nou convertiți exigențele impuse

¹³ Mențiuni despre prozeliti găsim în Fapte 2, 10; 6, 5; 13, 43. Vezi Iosif Flavius, *Antiquitates judaice* 20, 17. După revolta lui Bar Kochba, împăratul Hadrian a declarat circumcizia infracțiune împotriva statului, fiind pedepsită ca o crimă. Ulterior, această lege, care era un obstacol serios pentru un prozelitism declarat, a fost atenuată. Vezi E.M. Smallwood, *The Jews under Roman Rule*, p. 429.

iudeilor. Oare era nevoie ca prozeliții proveniți din păgânism să respecte monoteismul și exigențele morale ale iudaismului, regulile privitoare la hrana kosher și la circumcizie? În această privință, iudeii din Palestina erau mai conservatori decât iudeii din diaspora, care erau mai puțin exigenți față de prozeliți. Chiar dacă îndeplinea toate cerințele rituale ale iudaismului, prozelitul continua să se deosebească de cei care primiseră prin naștere alianța cu Dumnezeu¹⁴. Acesta este motivul pentru care iudaismul nu a devenit o religie care făcea prozelitism activ.

Păgânii, chiar și cei mai sânguincioși, adesea nu aveau puterea de a se supune regulilor complexe ale purității rituale. În acest caz, în timp ce acceptau să Îl adore pe Dumnezeu Cel unic și să urmeze recomandările morale ale iudaismului, ajutând în sinagogi, participând la viața de rugăciune a iudeilor, păgânii totuși nu se decideau să practice circumcizia și să devină cei pe care Luca îi numea în Faptele Apostolilor „închinători la Dumnezeu” (*sebomenoi*) sau „temători de Dumnezeu” (*phoboumenoi ton Theon*)¹⁵. Aceștia constituiau un fel de categorie intermediară între păgâni și prozeliți. Sutașul din Capernaum, a cărui credință a fost lăudată de Iisus (Matei 8, 10; Luca 7, 9), era unul dintre acești păgâni. Luca adaugă că acesta iubea neamul iudaic și chiar zidise o sinagogă¹⁶.

Trebuie spus că dragostea față de poporul evreu era un sentiment destul de rar la greci, care nu manifestau adesea față de aceștia decât sentimente de neîncredere și dispreț. Piatra de încercare era, ca și subiectul batjocoririi păgânilor, circumcizia și respectarea odihnei de sabbat. În plus, cum putea fi venerat cu seriozitate un Dumnezeu care nu are nici o reprezentare, nici o statuie? Păgânii erau sincer stupefiați să îi vadă pe iudei atât de perseverenți în poruncilor din Lege chiar și sub amenințarea morții martirice¹⁷. A

¹⁴ Cea mai mare parte a surselor noastre se raportează la secolul al V-lea al erei noastre și următoarele. Vezi *Talmudul babilonian*, *Kiddushin* 70b, *Evamot* 57a. Observăm că anumite surse mai târzii pun pe picior de egalitate pe prozeliți și pe iudeii de sânge; vezi H.N. Bialik, *The Book of Legends*, pp. 349-354.

¹⁵ Fapte 10, 2.22; 13, 16.26.43.50; 16,14; 17,4.17; 18, 7.

¹⁶ Lc. 7, 5. Găsim și alte exemple de păgâni temători de Dumnezeu în Noul Testament: Corneliu Sutașul (Fapte 10, 17); Lidia (Fapte 16, 14); corinteanul Titus Iustus (Fapte 18, 7).

¹⁷ 2 M 6, 18-7, 22; 4 M 5, 1-6, 35; 17, 7-18, 24.

îndeplini recomandările rituale ale Legii însemna pentru prozeliti o schimbare radicală a modului lor de viață.

Însăși atitudinea lui Hristos față de poruncile Legii a fost mult discutată în comunitatea apostolilor. Se poate afirma că Hristos nu a acceptat o interpretare a Legii în care prescripțiile rituale să oculteze viața lăuntrică cu Dumnezeu, chemarea Lui prin pocăință și rugăciune. Scopul propovăduirii Sale a fost să arate ce era important în Lege și ce era secundar. Observăm că și alți învățători iudei au încercat să rezume Legea într-o singură poruncă. Istoria o demonstrează elocvent. Un anume păgân și-a exprimat dorința de a se converti la iudaism și „de a învăța Legea în timp ce stă pe un singur picior”. Auzind această condiție, unul dintre cei mai mari învățați ai primului secol dinaintea erei noastre, Shammai, l-a respins cu indignare. Însă un alt învățat al lui Israel, Hillel, i-a răspuns liniștit: „Ce ție nu-ți place, altuia nu face. Toate celelate sunt tâlcuiri. Du-te și învață-o”¹⁸. În acest mod, Hillel a rezumat într-o formă negativă „nu face...”, regula de aur pe care Iisus o aprecia drept chintesența Scripturii: „Ci toate câte voiți să vă faceți vouă oamenii, asemenea și voi faceți lor, că aceasta este Legea și prorocii” (Matei 7, 12).

Hristos considera că misiunea Sa era aceea de a împlini legea și nu de a o abolii, pentru a face din îndeplinirea poruncilor o chestiune de raportare personală a omului la Dumnezeu și nu un set de recomandări mecanice. Hristos învăța că porunca principală este iubirea față de Dumnezeu din toată inima, din tot sufletul și cu toată puterea, precum și iubirea față de aproapele, care își are izvorul în iubirea față de Dumnezeu. Învățătura lui Hristos era calea către iubire, viața Sa – un exemplu de iubire, moartea Sa – revelația unei noi iubiri jertfelnice, învierea Sa – garanția unui izvor nesecat de iubire într-o comunitate creștină.

Iisus considera că și păgânii erau apți să primească învățătura Sa ca și iudeii. Ne putem da seama după reacțiile celor din jurul Său cât de surprinzătoare era această atitudine. Este suficient ca El să evoce într-o zi doi păgâni în predica Sa, pentru ca mulțimea să-L scoată din sinagogă și chiar din cetate cu intenția de a-L lăpida (Luca 4, 16-30). În pofida relațiilor tensionate dintre iudei și samarineni (Luca 9, 53), Iisus nu considera necurat faptul de a vorbi cu o femeie

¹⁸ Talmudul babilonian, Shabbat 31a, vezi Ac. 15, 20b; 29b după mss. 630, 945.

samarineană, provocând uimire ucenicilor Săi (Ioan 4, 27). Intenționat a ales un bun samarinean ca erou al parabolei, revelând astfel sensul poruncii iubirii față de aproapele din Lege (Luca 10, 30-37).

Problema circumciziei și respectarea regulilor purității rituale se punea cu acuitate și a provocat un conflict între Apostolul Pavel pe de o parte și trimișii Apostolului Iacob de cealaltă parte (Galateni 2, 12). Pentru a rezolva această problemă, primul sinod din istoria Bisericii, numit Apostolic, a fost convocat la Ierusalim (Fapte 15, 28-29). Acest sinod a decis că circumcizia și alte reguli privind puritatea rituală nu erau obligatorii pentru convertiții de origine păgână.

Deși numeroși prozeliți continuau să urmeze prescripțiile rituale din Lege, decizia sinodului are o veritabilă importanță istorică. De atunci drumul păgânilor către Evanghelii nu a mai fost împiedicat de „poveri insuportabile”.

Catehumenat și Botez

În Biserica neotestamentară nu exista o practică unică de inițiere. Dacă pentru a defini catehumenatul am abordat în acest capitol singura învățătură ce precedă Botezul, urmează să descoperim că în canonul neotestamentar se vorbește puțin despre asta. A stabili ce îi învăța Domnul pe cei care veneau la El înainte de Botez este cu atât mai dificil cu cât nu știm exact dacă El Însuși boteza. Nu găsim decât în Evanghelia după Ioan o scurtă informație confuză spunând pe de o parte că Iisus boteza (Ioan 3, 22), iar pe de altă parte că nu boteza El Însuși (Ioan 4, 2). Această tăcere din partea evangheliștilor este justificată: atunci când Domnul Însuși, iertând păcatele, era prezent în trup în această lume, nu era necesar nici un ritual anume.

Nu știm dacă apostolii cei mai apropiați ai lui Iisus au fost botezați prin afundare în apă. Putem presupune că cei care fuseseră înainte ucenicii lui Ioan Botezătorul erau botezați de acesta. Rusalile au fost pentru apostoli ziua Botezului lor săvârșit de către Însuși Duhul Sfânt (Fapte 1, 5). Mulți apostoli au fost botezați prin martiriu. Spre deosebire de scurta informație de la Ioan care ne